

**Алоҳида муҳофаза
этиладиган ҳудудлар
ерларининг ҳуқуқий ҳолати.**

Қишлоқ хўжалиги мақсадларига мўлжалланган ерлар	20261,6 минг га	45,13%
Аҳоли пунктларининг ерлари	221,2 минг га	0,49%
Саноат, транспорт, алоқа ва муҳофаа ва бошқа мақсадларга мўлжалланган	857,1 минг га	1,91%
Табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш рекреация мақсадларига мўлжалланган ерлар	704,4 минг га	1,57%
Тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлари	14,3 минг га	0,03%
Ўрмон фонди ерлари	11153,3 минг га	24,84%
Сув фонди ерлари	833,7 минг га	1,86%
Захира ерлар	10846,8 минг га	24,16%
Жами ер майдони	44892,4 минг га	100%

Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудларнинг ерлари республикамиз ер фонди тизимида алоҳида ва мустақил тоифани ташкил этади (Ер кодексининг 8-моддаси). Ушбу тоифа ерлари таркиби табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига мўлжалланган ерлар; соғломлаштириш мақсадларига мўлжалланган ерлар; рекреация мақсадларига мўлжалланган ерлар; тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлардан иборат бўлиб, уларнинг жами майдони 75,3 минг га ни ташкил этади.

Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ва алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари тушунчаларини бир хилда тушуниш унча тўғри эмас. Чунки алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар тушунчасига шу мақсадларга ажратиб берилган ер участкаларидан ташқари сув кенгликлари (акваториялар), балиқ хўжалиги тегралари, шаршаралар ва бошқалар ҳам киради.

шунини таъкидлаш жоизки, алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлардаги сув кенгликлари, шаршаралар, бошқа сув ёки ўсимлик билан қопланган ҳудудлар ҳам шу ҳудудлар ерларининг таркибий қисмини ташкил этади, ёхуд сув ёки ўсимлик билан қопланган ҳудудлар ҳам ер фонди тоифасига киритилади (масалан, сув фонди ерларини сув билан қопланган ва сув билан қопланмаган ерлар, ўрмон фонди ерларини ўрмон билан қопланган ва ўрмон билан қопланмаган ерлар ташкил этади). Шу жиҳатдан қараганда алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ва алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари бир хил маънони беради деб тушуниш ҳам мумкин.

Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар деганда ерлар ва сув кенгликлари (акваториялар)нинг устувор экологик, илмий, маданий, эстетик, санитария соғломлаштириш аҳамиятига молик қисмлари тушунилади. Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар деб аталашининг асосий сабаби шундаки, бу ҳудудлар ноёб ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини, минерал сувлар ҳамда табиат ёдгорликларини сақлаш учун ўта экологик, илмий, маданий, эстетик, санитария соғломлаштириш аҳамиятига эгадир. Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари деганда эса давлатнинг тегишли органлари томонидан қонунда белгиланган тартибда табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш, рекреация, тарихий-маданий мақсадлар учун ажратиб берилган ер майдонлари тушунилади.

Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерларининг ҳуқуқий ҳолати Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси, «Алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги, «Табиатни муҳофаза этиш тўғрисида»ги қонунлари ҳамда Давлат қўриқхоналари, Давлат миллий табиат боғлари, Давлат буюртма қўриқхоналари, Давлат табиат ёдгорликлари, ботаника боғларининг Низомларида белгиланган. Ушбу меъёрий ҳужжатлар алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерларини бериш тартиби, фойдаланиш мақсадлари, муҳофаза этиш чора-тадбирлари, ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, ушбу тоифа ерларни бошқариш каби масалаларни тартибга солади.

Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерларининг ҳуқуқий ҳолатидаги ўзига хос хусусиятларни қуйидагиларда кўриш мумкин:

1) Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари мамлакатимиз ер фондида мустақил тоифани ташкил этиб, махсус белгиланган мақсадда, тегишли вазифаларни бажариш учун хизмат қилади;

2) Ушбу тоифа ерлар табиатнинг табиий, эстетик, шифобаҳш, маданият, архитектура омилларига эга бўлган ҳудудларида ажратиб берилади;

3) Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари хўжалик мақсадларида фойдаланилмайди;

4) Бу тоифа ерлардан ва унинг атрофида жойлашган ерлардан фойдаланиш ва муҳофаза этишнинг алоҳида ҳуқуқий тартиби белгиланади. Масалан, курорт зоналари атрофида унинг даволаш хусусиятига салбий таъсир этувчи фаолият билан шуғулланиш ман этилади;

5) Бу ерларни бошқарувчи органлар турли-туманлиги билан ажралиб туради. Алоҳида муҳофаза ҳудудлари нафақат давлат органлари, балки жамоат органлари билан ҳам бошқарилиши мумкин;

6) Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерларидан доимий фойдаланувчи субъектлар бўлиб фақат корхона, муассаса ва ташкилотлар, яъни юридик шахслар ҳисобланадилар. Фуқаролар эса фақат иккиламчи ердан фойдаланувчилар бўлишлари мумкин;

7) Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари ижарага берилиши мумкин эмас;

8) Ушбу тоифа ерлардан фойдаланувчилар ер солиғи тўлашдан озод қилинадилар;

9) Алоҳида муҳофаза этиладиган ҳудудлар ерлари давлат мулки ҳисобланади, шунинг учун улар олди-сотди қилиниши, гаров, совға, ҳадя ёки бошқа турдаги айирбошлаш объекти бўлиши мумкин эмас.

Табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига мўлжалланган ерларнинг ҳуқуқий ҳолати.

Ўзбекистон Республикаси Ер кодексининг 72-моддасида кўрсатилишича, табиатни муҳофаза қилиш мақсадларига мўлжалланган ерлар жумласига давлат қўриқхоналари, миллий ва дендрология боғлари, ботаника боғлари, заказниклар, табиат ёдгорликларига берилган ерлари кирди.

Давлат кўриқхонаси деганда, биринчидан, алоҳида илмий ёки маданий-маърифий аҳамиятга эга бўлган ноёб ва қимматбаҳо ҳайвонлар ҳамда ўсимликларнинг яшаш жойи ҳисобланган оддий ёки ноёб табиий мажмуалар тушунилади. Шу нуқтаи –назардан қараганда давлат кўриқхоналарининг ер участкалари ўзида алоҳида режимдаги ердан фойдаланишни ифода этади.

Иккинчидан, давлат қўриқхоналари ўз олдига оддий ва ноёб табиий мажмуалар, ўсимлик ва ҳайвонларнинг ирсий фондларини сақлаб қолиш ва ўрганиш, табиий жараёнлар ва ҳодисалар ўзгариши устидан мониторинг ўтказиш мақсадини амалга ошириш учун ажратилган ер участкасидаги табиатни муҳофаза этувчи илмий тадқиқот муассасасидир.